وتار

ئەدەبیاتی ژنانە و پیاوانە

جەبار سابیر

ماوەی چەند ساڵێکە بەهۆی سەرهەڵدانی بزووتنەوەی فێمێنیستی و(گەر بڕیار بێت سەری هەڵدابێت) زۆربوونی ڕێکخراوەکانی ژنان و ڕۆژنامەو بڵاوکراوەکانیانەوە لە کوردستاندا دیاردەیەکی سەیر سەری هەڵداوە و خەریکە شوێنی خۆیشی دەگرێت، ئەویش بوونی ئەدەبێکە بەناوی ئەدەبی ژنانەوە. وەک ئەوەی کە پێشتر هەموو ئەدەب موڵکی پیاوان بووبێت. کەلەڕاستیدا ئەدەب موڵکی تەواوی مرۆڤایەتییە. هۆکاری سەرەکی ئەم دیاردەیە لەناو ئەدەبیات و نووسینی کوردیدا وەک پێشتر وتمان بۆ زۆربوونی

ڕێکخراوەکانی ژنان و ئامرازەکانی چاپ و بڵاوکردنەوە و بەرەو پێشچوونی مەسەلی ژنانەوەیە لەم کۆمەڵگەیەدا. ئەم دیاردەیە لەوێوە سەری هەڵداوە، کە ژنان پێیانوایە پیاوان ناتوانن بەزمانی ئەوان و لە بری ئەوانی ژن بدوێن و بنووسن و باس لە ژان و ئازار و چەرمەسەرییەکانیان بکەن. ژنان پێیانوایە کەکەس وەکو خۆیان گوزارشت لەو خەم و ژانە ناکات کەخودی ژن دووچاری بووە، بەتایبەت پیاوان کەسەرچاوەی نەهامەتییەکانی ژنانن. ڕەنگە لەم لایەنەوە تاڕادەیەک حەق بەوان بێت بەوەی هیچ پیاوێک ناتوانێ وینای چرکەساتی مناڵبوونی ژنێک وەک خۆی دەربڕێت بەو هەموو ژان و ئازارو دەردەسەرییەوە کە مناڵبوون هەیەتی. بۆیە ئەوە تەنیا مافی ژنان خۆیانە کە لەخۆیان بدوێن و قسەبکەن، نەک کەسێکیتر بێت و لە بری ئەوانی ژن بدوێت. ئەم مەیلەی ژنان تەواوی لایەنەکانی تری ژیانی گرتۆتەوە نەک تەنیا ئەدەب، بەڵام قسەی ئێمە لەسەر ئەم لایەنەیە بەتایبەت. ئەم مەیلە ئەوەندەی لەڕقەوە سەری هەڵداوە ئەوەندە لە داهێنان و پشکداری نییە لەبوارە ئەدەبییەکەدا، ژنان دەیانەوێ تەواوی قورسایی خۆیان بخەنە بواری ئەدەبیاتەوە بۆ تۆڵەکردنەوە لە ئەوی پیاو. ئەم تۆڵەکردنەوەیەش دواجار بەزیانی ئەدەبیات تەواو دەبێت، چونکە ئەرکی ئەدەبیات لە ئەرکێکی ستاتیکییەوە دەکاتە ئەرکێکی کۆمەڵایەتی قورس، هەر کاتێکیش ئەدەب بووە شوێنی ململانێی کۆمەڵایەتی و چینایەتی ئەوسا لەستاتیکا دادەماڵرێت و ئەوەی دەمێنێتەوە وەک قسەی نەستەق و دروشمی حەماسەت بزوێنی لێ دێت و ئەوساش ناوی دەنێی ئەدەبیاتی ژنانە یا پیاوانە و هەر ناوێکی لێ دەنێی لێینێ. بەڵام ئیتر ئەوە لەئەدەبیات دەردەچێت.

ئەدەب بەگشتی موڵکی تەواوی بەشەرییەتە نەک تەنیا پیاوان

ئەدەب بەگشتی موڵکی تەواوی بەشەرییەتە نەک تەنیا

پیاوان، چونکە ئەو پێشکەوتنانەی لەسایەی ئەدەبدا دنیا بەخۆوەی دیوە بۆ هەردوو ڕەگەزی ژن و پیاویش بووە، گەر لێرە و لەوێش پیاوان زیاتر سوودمەند بووبن ئەوە هۆکەی بۆ کەمتەرخەمی ژنان خۆیان گەڕاوەتەوە، جگە لەوەش هەمیشە و لەهەموو کۆمەڵگەیەکدا ئیتر بەهۆی هێزی ماسولکەوە بووبێت یاخود بیر و ئەندێشە هەر پیاوان دەستپێشخەربوون لەبوارەکانی ژیاندا، بەتایبەتی لەبواری ئەدەبدا. ئەمەش دیارە بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە لە ڕووی سایکۆلۆژییەوە پیاوان کەمتر لەژنان سەرقاڵن. پیاوان زیاتر بواری سەفەرکردن و گەشت و گەڕان و دنیا بینینیان بۆ ڕەخساوە. ڕاستە ئەمانە هەموو سیستمی پیاوسالاری وایکردووە، بەڵام ئازایەتی پیاوانیشی تێدایە بەوەی وەک خەم لە ئەدەبیات و نووسینیان ڕوانیوە نەک خۆسەرقاڵکردن کە ئەمە بۆ ژنان وایە. ژن کەمتر ئارەزووی بەلای ئەدەبیات و نووسیندا چووە و زیاتر ئارەزووی بابەتێکی کردووە کە نزیک بێت لەهەست و نەستی ژنانەی خۆیەوە. بەڵام ئەمە لەڕوانگەی ئێمەی پیاوانەوە ڕاست و دروستەو ژنان خۆیان شتێکی تر دەڵێن. بەتایبەت ئەوانەی لەڕەوتە فێمێنیستییەکاندا کاردەکەن پێیانوایە کە سووچی پیاوانە ژنان ناتوانن بێنە بوارەکانی ئەدەبیاتەوە و کاری داهێنەرانە بکەن. وروژاندنی ئەم مەسەلەیە لای ژنان بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە ژنان تەواوی بوارەکانی تری ژیانیان تاقیکردۆتەوە بۆ ململانێکردنی پیاوان و تێیدا سەرکەوتوو نەبوون، دەیانەوێ لەم بوارەیاندا قەرەبووی دۆڕانەکانی تر بکەنەوە. لێرەوە ژنان دەیانەوێ لەڕێگەی ئەدەبیاتەوە شۆڕشێکی سپی هەڵگیرسێنن و خوێنی پیاوان لەناو دێڕی نووسینەکانیاندا بڕێژن نەک لەسەر خاکی نیشتمان. ئەم مەیلەی ژنان چەندە مەیلێکی شەڕخوازانە و تۆڵە ئامێزە ئەوەندەش مەیلێکی ئاشتی خوازانەیە بەوەی کە

دەیانەوێ لەڕێگەی ئەدەبیاتەوە شۆڕشێکی سپی هەڵگیرسێنن و خوێنی پیاوان لەناو دێڕی نووسینەکانیاندا بڕێژن نەک لەسەر خاکی نیشتمان

تۆڵەکردنەوەکە بەخوێن نییەو بەنووسینە. ئەم تۆڵەکردنەوەیە بۆ ئەوەیە نمایشی ئەندێشەی ژنان بکرێت لەبەرامبەر هێزی ماسولکەی پیاواندا.

پاڵەوانی ڕۆمانی(نزا بۆ ئارمێن)ی دکتۆر (ئیبراهیمی یونسی) ژنێکە بەناوی (ئارمێن) ئەم ڕۆمانە باس لەکۆمەڵکوژی ئەرمەنەکان دەکات لەسەر دەستی (سوڵتان عەبدو لحەمید)ی عوسمانی و بەهۆی کوردە بەکرێگیراوەکانەوە کەپێیان دەوترا سوارەی حەمیدی ئەنجامدرا. ئەم ژنە هاوسەرەکەی کەناوی (یوسف)ە یەکێکە لەشۆڕشگێڕەکانی ئەرمەن، بەکورتی ڕۆماننوس ئەوەندە بەوردی بارودۆخی سایکۆلۆژی ئەو ژنەی لەو ڕۆمانەدا خستۆتەڕوو زەحمەتە هیچ ژنێک بەو جۆرە بتوانێ کاربکات، ئایا ئەم کارەی یونسی تاوانە بەرامبەر بەژنان یان خزمەتی مەسەلەی ژنان دەکات.؟ ئایا گەر یونسی ئەم بەسەرهاتەی ئەو ژنەی نەکردایەتە ڕۆمان تۆبڵێی ژنێک ئەو کارەی بکردایە.؟ هەڵبەت نەخێر. ئەم ماوەیە ڕۆمانێکی ترم خوێندەوە بەناوی (جێگەی بەتاڵی سلوچ) ئەم ڕۆمانە لەنووسینی (مەحموودی دەوڵەت ئابادی) ڕۆماننووسی فارسە. پاڵەوانی ئەم ڕۆمانە ژنێکە بەناوی (مێرگان) تاقە کاری ئەم ڕۆمانە کارکردنە لە سایکۆلۆژییەتی ژنێکدا کە هاوسەرێکی بێموبالات و کەمتەرخەمی هەیەو بەردەوام جێی دەهێڵێ و ئیتر بەیانییەکیان دەڕوات و بۆ هەتاهەتایە ناگەڕێتەوەو شوێنەوارێک لەدوای خۆیەوە جێناهێڵێ. ئەوەی ئەم ژنە بەسەری دێ و هەمیشە لەدەروونیدا گێنگڵ دەدات زەحمەتە بەهەموو ژنێک بنووسرێتەوە. لێرەدا دەکرێ بە ئەم دوو ڕۆماننوسە بڵێین ئێوە هەڵەتان کردووە کەئەم ڕۆمانانەتان نووسیوەو ئەو بەسەرهاتانەی ئەو دوو ژنەتان کردۆتە هەوێنی ڕۆمانەکانتان. هەڵبەت نەخێر. ئەوەی ئەوان کردوویانە هەوڵێک نەبووە بۆ نووسینەوەی ئەدەبیاتێکی پیاوانە بەڵکو هەوڵێک بووە بۆ بەرجەستەکردنی ژان و ئازارێک کەژنان بەهۆی کەمتەرخەمی و ئارەزووەکانی پیاوانەوە تووشی بوون. لێرەدا تێدەگەین کە ئەدەبیات هەر ئەدەبیاتە و بەژنانە و پیاوانەکردنی کاری خەڵکێکی توندڕەوی فێمێنیستییەو هیچ بەهەرمێکیشی نابێت جیا لە خۆسەرقاڵکردن بەشتێکی سەیروسەمەرەوە. ئەوەی لەئەدەبیاتدا گرنگە دەربڕین و شێوازی دەربڕینە نەک ئەوەی ژنێک نووسیویێتی یاخود پیاوێک. ڕۆماننووسێکی فارس هەیە بەناوی (فەهیمەی ڕەحیمی) نزیکەی پازدە ڕۆمانی هەیەو هیچیشیان لە ئێراندا بەهێندەی ئەوەی مەحموودی دەوڵەت ئابادی (جێگەی بەتاڵی سلوچ) یاخود (چاوەکانی) (بزورگی عەلەوی) نەبوونەتە ڕۆمانێک کەزۆرترین ژن بیخوێنێتەوە و زۆرترین کاریگەریی بۆ سەر مەسەلەی ژن هەبوویێت لەو وڵاتەدا.